

СТОКОВИТЕ ТЪРЖИЩА - СЪЩНОСТ И ХАРАКТЕРИСТИКИ

Ваня Хаджиева - бул. Дунав № 78, Висше Училище „Земеделски Колеж“,
ПК. 4003, гр. Пловдив, България

COMMODITY MARKET-PLACE – CHARACTERISTIC FEATURES

Vanya Hadzhieva - boulevard Danub №78, Higher School
„Agricultural College“, PC. 4003, town Plovdiv, Bulgaria

Abstract

The system of the national organized market regulates movements of the goods. Commodity market-place are bring elements between primary and high organized markets in the national economy.

Key words: *Commodity market-place, markets, trade, goods*

Ключови думи: *тържище, пазари, търговия, стоки*

Цел, задачи на изследването

Да се дефинира същността на стоковото тържище, като пазарно средище и елемент от системата на националния организиран пазар.

За постигане целта на изследването е необходимо да се изпълнят следните задачи:

- да се анализира същността на стоковото тържище, като организиран пазар и елемент на системата на националния организиран пазар;
- анализ на специфичните особености на стоковото тържище;

Информационна база на проучването:

- специализирана литература разглеждаща работата и създаването на стоковите тържищата.

Методите на изследване, които са използвани са:

- аналитичен обзор, който позволява да се анализират специфичните характеристики и особености;

I. Стоковото тържище – същност и характеристики

По своята същност стоковото тържище – представлява пазар (пазарно средище) за среща между търговци и производители. През годините паралелно с развитието на човешката цивилизация се развиват и пазарите. В древността пазарните средища възниквали на места където се пресичали търговските оси на стоките (пътя на коприната) в близост до населените места, а в последствие и в самите градове и села.

Много и разнообразни са дефинициите на понятието пазар, различни автори са давали различно тълкувание на това понятие през годините в зависимост от степента на развитие на икономическите отношения и конкретните цели на изследване. Отнесено към настоящият етап на икономическо развитие и действащите икономически реалности пазарът може да се разгледа като - *обществена форма на размяна, система от икономически взаимоотношения между заинтересовани субекти, която се осъществява на специално определено за това място наречено пазар, което не винаги е обвързано с конкретно физическо място.*

Дефинирането на пазара в едно изречение, налага да бъдат направени няколко уточнения:

- пазара се разглежда като обществена форма на размяна, защото това е “арената” на която различните обществени групи се срещат и защитават широк спектър интереси посредством търсене и предлагане (покупко-продажба) на активи – блага (стоки, услуги, права, деривативи и т.н).;
- пазара се разглежда като система от икономически взаимоотношения, в която пазарните средища са обвързани помежду си посредством:
 - стоковите потоци тоест движението на активите обект на търгуване,
 - цената, която е основният информационен носител, които обвързва както отделните пазарни сегменти така и участниците на пазара.
- пазара е оная “*житейска арена*” на която различните обществени групи отстояват своите интереси. Традиционно пазарите се формират на специално регламентирани за това места. Използването на думата „места” е съвсем условно, защото все повече пазари се регламентират във виртуалната мрежа Internet на специално регламентира за това места, които обаче не са обвързани с конкретно физическо местонахождение. За пазара не може да се даде дефиниция, която да остане константна през годините от днешното ниво на развитие на икономическата система, считаме че направената дефиниция охарактеризира коректно съвременните пазари в началото на XXI век.

II. Стоковото тържище като елемент от системата на националния организиран пазар

В рамките на всяко национално стопанство движението на стоковите и паричните потоци протича по определени пътища. Системата на националния организиран пазар по своята същност е универсална схема за движението на стоковите, паричните и информационните потоци. Системата би функционирала оптимално когато е изградена от три пазарни сегмента по веригата първичен – регионален – централен пазар (виж. Фиг. 1).

А. Местен (първичен) пазар - активите обект на търгуване получават своето първоначално остойносттаване – “цена”. Основната функция на първичния пазар е да формира първоначалната цена на активите, цена която е с локален обхват – представителна е за съответния район (добивен, производствен или търговски център). Обичайно две са групи контрагенти по сключваните сделки – производителите и техни партньори търговците, които изкупуват съответната продукция. Като производители се визират пазарни контрагенти, които първоначално притежават определен актив - притежават правото за първоначален добив и/или са го произвели. От другата страна на сделката партньори са търговците на които е присъща изкупвателна функция.

Трудно може да се дефинира една универсална форма за практическото съществуване на този пазарен сегмент, но за сметка на това могат да се дефинират критерии, които да помогнат при практическото позициониране на първичния пазар. Традиционно този пазарен сегмент се обособява и функционира на места където е концентрирано производството, отглеждането или добива на съответния актив. Избора на място е в пряка зависимост от множество фактори - климатич-

ни, географски, природни, екологични, религиозни, културни и други фактори и съображения, които пряко кореспондират с производствения или добивния процес на съответния актив. Местата на които се обособяват първичните пазари би следвало да разполагат с развита в достатъчна степен инфраструктура (обичайно тя е слаборазвита), която да обслужва процеса на добив или производство, както и пазарните участници. Първичния пазар би следвало да се регламентира от нарочно създадена (специализирана) нормативна база, разпоредбите на която да бъдат в съответствие със спецификата на съответния актив и технологичната схема за неговото добиване/производство, транспортиране и последващо оползотворяване.

На местния (първичен) пазар обичайно и традиционно се търгува с налични (вече произведени – реално съществуващи) активи - осъществява се търговия на място – пазар на налични стоки. Сключваните сделки са подчинени на принципа “плащаш-вземаш” - кеш сделки. В практиката работата на този пазарен сегмент се осъществява посредством набор от търговски процедури (търг, концесия, продажба от нивата, парник, комбайна и други) при избора на които задължително се отчита и спецификата на актива обект на търгуване. С изключение на концесията останалите търговски процедури се финализират посредством “кеш” сделки. Концесията е специфична търговска процедура, която се характеризира с отложено инвестиране и последващо потребление на активи поради което не попада в групата на “кеш” сделките.(фиг.2)

Б. Регионален (териториален) пазар - основната функция на този пазарен сегмент е да формира цена с по-голяма териториална представителност в сравнение с цената формирана на местния пазар. Формираната цена е представителна за определена територия (регион), това е събирателен пазар за няколко местни (първични пазара) пазара. На териториалния пазар е присъща и втора функция да укрупнява стоковите групи. Една административна единица (област) се състои от няколко общини (първични пазари), които са обвързани помежду си чрез инфраструктура, държавна власт и т.н. Обичайно в една географска/административна единица е разпространен добивът и/или отглеждането на определен актив, като в населените места да се обособят първични пазари на дадения актив, а в областния център (който може да е формиран по различни критерии) би следвало да се формира обединяващ пазар на който дава цена с регионална представителност в рамките на съответната област. Традиционно регионалните пазари се позиционират в места с много добре развита инфраструктура - областни центрове, гранични зони, пристанищни градове т.н. центрове в които условията максимално благоприятстват развитието на търговията и са се утвърдили като търговски центрове през годините. В практиката териториалните пазари най-често функционират като стокови тържища, организирани пазари на производителите и др., където и от двете страни на сключваните сделки се договарят търговци. Обичайна практика е активите да се закупуват и пряко от големи преработвателни предприятия. Териториалните пазари - тяхното създаване и функциониране се регламентират от нарочно създадена нормативна база. Като разновидност на организирани пазари стоковите тържища функционират съобразно предвиденото в нормативната база, като паралелно разписват и свои вътрешни правила, които традиционно поставят

завишени изисквания пред участниците в сравнение с тези предвидени от законодателя. Пример за такова изискване е задължителната регистрация на пазарните участници. По своята същност регистрацията има доброволен характер и същевременно се явява входящо условие за допускане до пазара, което гарантира участието само на легитимни пазарни субекти.

В практиката териториалните пазари функционират и като аукциони. По своята същност аукционът е търговска процедура, при която се организира публична продажба на стоки на купувача предложил най-висока цена в условията на пряка конкуренция с други потенциални купувачи.

Традиционно на териториалните пазари се търгува с налични стоки, за които не е задължително физическото присъствие на мястото на търгуване. На това пазарно ниво преимуществено се сключват "cash" (доставка и плащане веднага.) и "forward" (отложено плащане и забавена доставка.) сделки. Тези характеристики на регионалните пазари позволяват те да бъдат причислени към групата на "spot" пазарите за налични стоки, а страни по сключваните сделки са търговци (търговци на дребна и търговци на едро). (фиг.2).

В. Централен (борсов) пазар — чиято основна функция е да формира представителната в национален мащаб цена на активите. Контрагенти по сключваните борсови сделки обичайно са търговците и крайни потребители на съответния актив. Борсовата корпорация задължително се учредява в съответствие с разпоредбите на специален закон, който дава писаната технология за учредяване и функциониране на пазара. Борсовите пазари създават и свои вътрешни правила, които традиционно са със завишени изисквания спрямо участниците в сравнение с правилата залегнали в специализирания закон, който ги регламентира. Традиционно тези пазари се позиционират на места с отлично развита инфраструктура, големи обществено-политически центрове, в близост до граници и т.н. На борсовите пазари стоките групи се укрупняват, т.е. стоките борси се явяват събирателен пазар на регионалните и първичните пазари.

Същността на борсовите пазари е да формират цената на активите за фиксиран бъдещ момент, което ги причислява към групата на фючърните пазари (фиг.2).

Всеки компоненти от системата на националния организиран пазар има своя специфика и характерни особености, които го отличават от останалите и същевременно му позволяват да работи като самостоятелно обособено пазарно средище.

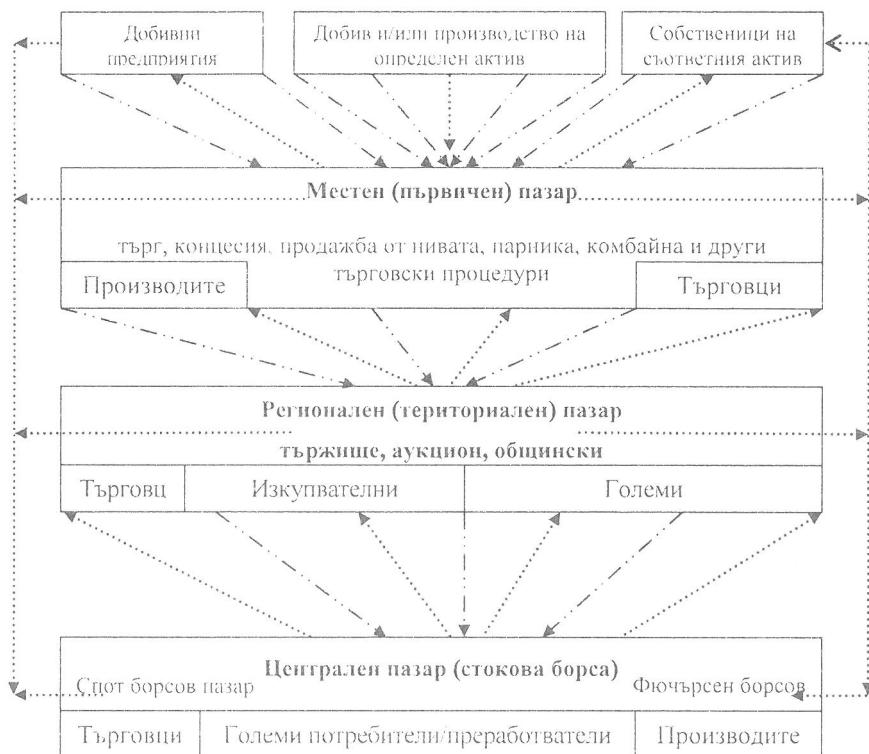
III. Изводи

В рамките на системата на националния организиран пазар функционират три пазарни средища – първичен, регионален и централен пазар. В системата на националния организиран пазар, всяко пазарно средище има своето място и тежина, което дава завършен вид на системата.

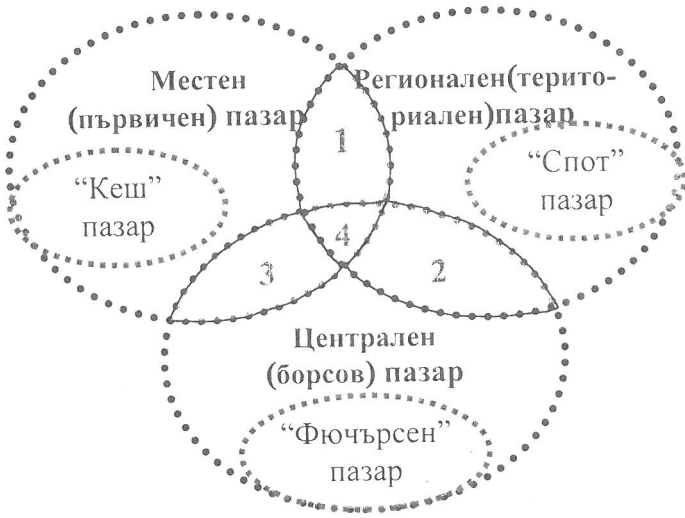
Стоковото тържище, като регионално пазарно средище е свързващият елемент между първичните и високорганизираните пазари. Това са пазарни средища, където по същество се реализира едровата търговия и се укрупняват стоките групи. От двете страни на сключваните сделки стоят търговци.

Литература:

1. Държавен вестник, бр.92 от 17 октомври 1995 г., Решение на Конституционния съд No 2 от 1996 г.- ДВ, бр.16 от 1996 г.; изм. и доп., бр.24 от 2004 г., бр.80 от 14 септември 2004 г.;
2. Елазаров С., В. Хаджева. Откритите процедури и малкия бизнес, С., сп. Управление и устойчиво развитие, ИК, при ЛТУ, бр.1-2 от 2002 г., стр.31-34.

Фиг.1. Системата на националния организиран пазар

Фиг.2 Структура на националния организиран пазар